

УДК 811.111'243'23

О.І. ПІДДУБЦЕВА,
викладач Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ ЧИТАЦЬКОЇ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ-АГРАРІЇВ

У статті розглянуто вікові особливості студентів вишу. Визначено психологічні передумови формування німецькомовної компетентності у читанні в період ранньої юності.

Ключові слова: студентський вік, юність, психолого-вікові особливості, психічні функції, професійна діяльність.

Постановка проблеми та формування мети дослідження. Поступ сучасної вищої освіти спрямований на створення сприятливих умов для всебічного розвитку студента з урахуванням його психолого-вікових особливостей. Одним із найважливіших завдань освіти є сприяння професійному розвитку майбутнього фахівця, яке має бути спрямоване на покращання процесу забезпечення особистісного розвитку та самореалізації людини. У зв'язку з цим постає потреба визначення психолого-вікових особливостей студентів вищих навчальних закладів.

До основних завдань цієї статті належать:

– визначення вікових особливостей студентів університету;

– визначення їх впливу на процес формування німецькомовної читацької компетентності.

Аналіз останніх досліджень. У дослідженнях з педагогічної психології (Б.Г. Ананьєв, С.І. Бондар, О.Г. Видра, Л.С. Виготський, І.А. Зимня, З.І. Кличнікова, О.П. Сергеєнкова) акцентуються увага на тому, що студентський вік є дуже складним та важливим періодом у житті кожної людини, це час найскладнішого структурування інтелекту. Усі процеси, що відбуваються у цей період, є індивідуальними та варіативними. Студенти проявляють особливу цікавість до оволодіння професійними знаннями, що мотивує їх у формуванні іншомовної фахової компетентності у різних видах мовленнєвої діяльності, зокрема у професійно орієнтованому німецькомовному читанні. Через це особливої **актуальності** набуває питання визначення вікових особливостей студентів університету.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні іноземну мову за професійним спрямуванням студенти аграрних університетів вивчають на першому навчальному курсі. Більшість студентів-першокурсників – це молодь, що тільки закінчила школу та вступила до університету, віком – 17–18 років, але невелику кількість абітурієнтів складають вступники після технікуму або коледжу, віком – 19–21 рік. Зазвичай вони становлять невелику кількість у складі групи, але для досягнення найкращих результатів у навчанні німецькомовного професійно орієнтованого читання, треба враховувати і їхні вікові особливості. Тому в дослідженні впливу психолого-вікових особливостей студентів на формування професійно орієнтованої німецькомовної читацької компетентності ми будемо орієнтуватися на віковий діапазон від 17 до 21 року.

У працях Л.С. Виготського та В.Г. Ананьєва виділено цей вік, який вони називають «пізня юність» або «рання зрілість», та окреслено його віковий діапазон з 17–18 років до 22–23

років. Також у їхніх працях для найменування цього вікового періоду можна зустрінати термін «студентський вік» [3, с. 53]. В.Г. Ананьєв визначає студентський вік як «час найскладнішого структурування інтелекту, що відбувається дуже індивідуально та варіативно».

У працях О.І. Зимньої студентство визначається як «об'єднання людей, які цілеспрямовано, систематично отримують знання та професійні вміння» [4, с. 89]. На її думку, студентство, на відміну від інших груп населення, відрізняються найбільш високим освітнім рівнем, найбільш активним споживанням культури та високим рівнем пізнавальної мотивації. У той же час студентство – це соціальна спільнота, що характеризується найвищою соціальною активністю та достатньо гармонічним поєднанням соціальної та інтелектуальної зрілості. Вона вважає, що студент повинен розглядатися як активний, такий, що самостійно організує свою діяльність, суб'єкт педагогічної взаємодії. Під час навчання треба враховувати ці особливості студентів, що знаходяться в основі ставлення викладача до кожного студента як партнера педагогічного спілкування.

У вітчизняній психолого-педагогічній літературі немає єдиного терміна для визначення цього вікового періоду в житті людини. У сучасній віковій періодизації психічного розвитку людини вік з 15 до 21 року називають як юнацький період. У цьому періоді виділено дві фази – фаза ранньої юності (15–18 років) та фаза юності (18–21 рік) [1, с. 87].

О.Г. Видра виділяє вік з 15–17 до 23 років та визначає його як юнацький вік [2, с. 106]. Вона підкреслює, що цей віковий період є останньою межею між дитинством та дорослістю.

За твердженням психологів, кожний віковий період має свої вікові особливості, що впливають на становлення та розвиток особливості, і які не можна залишати поза увагою при навчанні іноземній мові. На думку, С.Ю. Ніколаєва, характер та зміст навчально-виховної роботи мають визначатися саме з урахування вікових особливостей студентів [8, с. 11].

Вважається, що студентство – це поріг дорослого життя. Він характеризується тим, що основним завданням є вибір професії, життєвого шляху, соціальне та особистісне самовираження. На думку Л.М. Фрідманова, провідною діяльністю юнацького віку є навчально-професійна діяльність, тобто навчання, спрямоване на здобуття професії. Саме під час навчання в університеті, проходження навчально-виробничих практик відбувається тренування і розвиток всіх психічних функцій індивіда.

Одним із важливих аспектів психічного розвитку людини в юнацькому віці, на думку Г.С. Костюка, є інтенсивне інтелектуальне дозрівання, змінюється вся структура особливості у зв'язку із входженням у нові, більш широкі і різноманітні соціальні спільноти [1, с. 98].

Слідом за Е.В. Клімовим, ми розглядаємо розвиток психічних процесів студента університету як формування індивідуального стилю розумової діяльності. Під стилем розумової діяльності розуміємо «індивідуально-своєрідну систему психологічних засобів, до яких свідомо чи стихійно звертається людина з метою найкращого урівноваження своєї індивідуальності з предметними, зовнішніми умовами діяльності» [5, с. 32]. У пізнавальних процесах він виступає як стиль мислення, тобто стійка сукупність індивідуальних варіацій у способах сприйняття, запам'ятовування та мислення, в основі яких лежать різноманітні шляхи здобуття, накопичення та переробки інформації. Індивідуальний стиль формується на основі типу нервової системи, пізнавальних інтересів, досвіду та особистісних якостей студента. Є дуже важливим врахування цього стилю при здійсненні педагогами навчального процесу.

Відомо, що в основі навчання студентів університету німецькомовному читанню лежать такі когнітивні процеси, як мислення, увага, уява, пам'ять. За твердженням І.О. Зимньої, саме пам'ять є єдиним загальнофункціональним механізмом всієї інтелектуальної діяльності людини.

Як показали дослідження І.С. Кона [7, с. 34], розвиток пам'яті, як і сприймання, в студентському віці відбувається в тісному взаємозв'язку з розвитком мовлення й мислення. Провідною в перебігу процесів запам'ятовування і відтворення стає розумова діяльність, здійснювана мовними засобами. Її роль виявляється в розвитку свідомої цілеспрямованості запам'ятовування, у зростанні його продуктивності стосовно інформації, вираженої у словесній формі. Зростає здатність краще запам'ятовувати саме словесний матеріал, ніж наочний.

На думку А.А. Осипової, у розвитку пам'яті студентів університету характерною є певна суперечність. З одного боку, студенти свідоміше використовують прийоми

запам'ятовування. З іншого – у них уповільнюється утворення нових зв'язків, їм доводиться при заучуванні матеріалу докладати більше зусиль. До того ж новоутворені зв'язки в них менш стійкі, ніж ті, що виробилися раніше, і тому зникають швидше. Повільніше виробляються асоціації за суміжністю [9, с. 312]. Тобто у студентів університету знижується здатність механічно запам'ятовувати й відтворювати матеріал, а для того щоб запам'ятати нову інформацію, їм необхідно її усвідомлено вивчати. Проте, як зазначає С.Д. Смирнов, студенти університету ще дуже схильні до простого повторювання прочитаного тексту, вони мало користуються прийомами поділу тексту на змістові групи з метою його запам'ятовування, надають перевагу багаторазовому повторюванню тексту під час його заучування, а не змістовому його аналізу [10, с. 153].

Навчальна та практична діяльність студентів стимулює розвиток уваги. У студентському віці інтенсивно розвивається здатність юнаків та дівчат зосереджуватися на тривалій час, переборювати дію відволікаючих факторів, розподіляти та переключати увагу. Але також збільшується і вибірковість уваги залежно від спрямованості інтересів студентів. Зростає роль післядовільної уваги, тим самим збільшуючи продуктивність засвоєння матеріалу. Така суперечність зумовлює неспроможність концентруватися на чомусь одному, тому майже постійно проявляються неухважність. Щоб мінімізувати стан неухважності у студентів під час навчання німецькомовному читанню, необхідна часта зміна видів роботи, наприклад, це можуть бути зміни видів читання, до- та післятекстові завдання.

Крім змін у пам'яті та увазі, відбувається перехід до вищих рівнів абстрактного та узагальнюючого мислення. Наукові поняття стають не тільки предметом вивчення, але й інструментом пізнання. З'являється системність мислення, завдяки чому формується когнітивна модель світу, світогляд. Часто студенти схильні більш до абстрактних розмірвань на світоглядну, філософську тематику, а пізнавальні інтереси менш виражені і гірше диференційовані. Також з'являється схильність перебільшення рівня своїх знань, розумових можливостей.

Розвиток уяви студентів характеризується відкриттям свого внутрішнього світу. Розвивається інтроспекція (самоспостереження) своїх переживань і психічних станів. Стає досконалою репродуктивна уява, стрімко розвивається творча.

Крім того, на навчання німецькій мові впливає також тип нервової системи студента. За даними І.О. Зимньої, студенти з інертною нервовою системою в умовах перевантаження навчальними завданнями вчаться гірше, ніж ті, хто має рухливий тип нервової системи [4, с. 201]. Психологи вважають, що студенти-інтроверти менш здібні до вивчення німецької мови, ніж екстраверти. Однак варто зауважити, що особи з першим типом компенсують цей недолік несвоєчасності реакції ретельнішим плануванням та самостійним контролем своєї діяльності. Це допомагає їм не тільки покращити свої знання, але й має сприятливий вплив на розумові здібності та риси особистості.

У мовленні юнаків та дівчат також відбуваються зміни. Воно ускладнюється за змістом і структурою. Розширюється активний і пасивний словниковий запас. Вдосконалюється усне та письмове висловлення думки. Відбувається перехід від розгорнутого до скороченого внутрішнього мовлення. У багатьох юнаків виявляється прагнення до самовдосконалення мовлення, пов'язане з труднощами викладання знань.

Вікові зміни відбуваються не тільки у психічній діяльності студентів. Вважається, що центральним новоутворенням студентського віку є професійне та особистісне самовизначення [2, с. 102]. У західній психології його називають ідентичністю – усвідомлена індивідом соціальна тотожність, що дозволяє особистості усвідомлювати своє місце в суспільстві, зайняти внутрішню позицію людини, готової до дорослого життя, зрозуміти себе і свої можливості. Деякі студенти університету у віці 17–18 років переживають кризу ідентичності, вони мають складності з прийняттям рішень, не бажують брати на себе відповідальність за свої вчинки та рішення, також не кожен першокурсник впевнений у правильності вибору професії. З зв'язку з цим виникають певні складності при навчанні – відставання, неслухняність, невмотивовані вчинки та навіть відмова від отримання освіти. Але більшість студентів проявляють підвищений інтерес до навчання та усвідомлюють необхідність отримання знань.

Під час навчання на першому курсі у студентів складається нова система мотивів щодо учіння. Дівчата та хлопці розуміють необхідність отримання вищої освіти, тому ставляться

до навчання свідомо, позитивно, як до необхідної бази, передумови майбутньої професійної діяльності. В першу чергу їх цікавлять предмети, які знадобляться їм у подальшій професійній діяльності, а вивчення загальноосвітніх предметів, до яких належить іноземна мова, відходить на другий план. Часто студенти аграрного вищого навчального закладу не вбачають потреби та перспективи у вивченні німецької мови. У зв'язку з цим для подолання невмотивованості у вивченні іноземної мови важливим є професійно орієнтований компонент навчання. Використання під час занять фахових текстів не тільки зацікавить студентів у вивченні німецької мови, але й допоможе розширити професійні знання студентів.

Ще однією характерною особливістю студентського віку є сенситивність [2, с. 93]. У цьому віці юнаки та дівчата проявляють підвищену чутливість до подій, що відбуваються з ними та навколо них. У період з 17 до 21 років у студентів формуються життєві цінності, світогляд, професійні погляди. Особливо загострюється у молодих людей почуття, пов'язані з усвідомленням свого «Я», власної гідності, з потребою дружити, товаришувати. Пошук друзів, товаришів, спілкуванням з ними є одним із джерел емоційних переживань студентів. Більш зрілими, ніж у підлітків, стають почуття любові до праці, а також практичні почуття, які створюють сприятливий ґрунт для обраної майбутньої професії та оволодіння нею. Основною спрямованістю студентського віку є зосередження в майбутнє.

У студентському віці часто загострюється проблема відносин з дорослими. Юнаки та дівчата прагнуть звільнитися від надмірної опіки дорослих, від установлених норм і порядків. Вони постійно домагаються автономії у поведінці, емоційної та нормативної автономії. Стосунки з дорослими відбуваються на певній дистанції.

Між молоддю і дорослими майже відсутнє глибоке саморозкриття, відчуття реальної психологічної близькості. Думки і цінності, що обговорюються між ними, потім фільтруються у спілкуванні з однолітками. Але при цьому в юнаків існує залежність від дорослих, потреба у спілкуванні з ними. Основною умовою цього спілкування є довіра. А основними темами спілкування з дорослими є навчання, вибір професії, міжособистісні стосунки, захоплення, норми моралі, минуле, теперішнє, майбутнє юнаків.

В основі спілкування молоді з однолітками лежить суперечність двох потреб: відособлення (індивідуалізація, вибірковість у спілкуванні) та належності до певної групи (розширення сфери спілкування, потреба переживати нові враження, набувати нового досвіду, відчуття себе в новій ролі тощо).

Вікова суперечність особистісного ставлення призводить до відчуття самотності й неpotрібності, що розвиває прагнення до об'єднання та спілкування з однолітками. Однак юнацька комунікабельність часто буває егоцентричною, оскільки потреба розкрити свої переживання домінує над інтересом до почуттів і переживань іншого.

При навчанні студентів німецькомовному професійно орієнтованому читанню важливою є емоційна складова спілкування. Для розкриття цієї складової викладач повинен встановити дружні стосунки у студентському колективі. Саме дружня атмосфера під час занять допоможе розкритися особистості студента та сприятиме вивченню іноземної мови. Доведено, що у колективі, де панують теплі відносини, довіра та розуміння, навчальний матеріал засвоюється швидше та заняття відбувається більш ефективно.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. В результаті дослідження психолого-вікових передумов формування німецькомовної професійно орієнтованої читацької компетентності ми встановили, що вік студента університету співвідноситься з періодом від 17 до 21 років. Цей вік згідно з різними віковими періодизаціями називають «юність» (О.П. Сергеєнкова), «юнацький вік» (О.Г. Видра), «пізня юність» (Л.С. Виготський), «студентський вік» (В.Г. Ананьєв).

Основними віковими особливостями студентів університету ми визначили: активне формування індивідуального стилю розумової діяльності; особистісне та професійне самовизначення; сенситивність.

Вплив вікових особливостей студентів університету на процес навчання німецькомовного професійно орієнтованого читання проявляється у особливостях психічних процесів юнаків та дівчат, у емоційних станах студентів та у сформованості психологічної готовності студента до професійного навчання. Тому завдання для навчання німецькомовного професійно орієнтованого читання мають стимулювати особистісну, інтелектуальну, мовленнє-

ву активність студента, підтримувати і спрямовувати їхню мовленнєву діяльність. Також не варто занадто фіксувати увагу на помилках.

Отже, для ефективного навчання професійно орієнтованого німецькомовного читання студентів потрібно впроваджувати у навчальний процес особистісний, професійно орієнтований та емоційний компоненти. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці методики навчання професійно орієнтованого німецькомовного читання студентів аграрного університету з урахування зазначених вікових особливостей.

Список використаних джерел

1. Вікова психологія: навч. посіб для ВНЗ / О.П. Сергєєнкова [та ін.]; М-во освіти і науки України, Київ. Ун-т ім Бориса Грінченка. – К.: Центр учб. л.-ри, 2012. – 376 с.
2. Видра О.Г. Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник / О.Г. Видра. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 112 с.
3. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский. – М.: Педагогика-пресс. – 1999. – 536 с.
4. Зимняя И.А. Педагогическая психология: учебник для вузов / И.А. Зимняя. – М.: Издательская корпорация «Логос», 2003. – 384 с.
5. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения / Е.А. Климов. – М.: Академия, 2004. – 304 с.
6. Клычникова З.И. Психологические особенности обучения чтению на иностранном языке: [пособие для учителя] / З.И. Клычникова – М., «Просвещение», 1983. – 207 с.
7. Кон И.С. Психология ранней юности / И.С. Кон. – М.: Просвещение, 1989. – 376 с.
8. Ніколаєва С.Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу / С.Ю. Ніколаєва // Іноземні мови, 2010. – № 2. – С. 11–17.
9. Осипова А.А. Общая психокоррекция / А.А. Осипова. – М.: Сфера, 2002. – 510 с.
10. Смирнов С.Д. Психология образа: проблема активности психического отражения / С.Д. Смирнов. – М.: Изд. Московского ун-та, 1985. – 228 с.

References

1. Sergeyenkova, O.P. (et al.) (2012). *Vikova psykholohiya* [Developmental Psychology]. Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, Institute named after Boris Grinchenko, Kyiv, Centre of learning materials Publ., 376 p. (In Ukrainian).
2. Vydra, O.G. (2011). *Vikova ta psykholohichna psykholohiya: navchal'nyi posivnyk* [Developmental and Educational Psychology]. Kyiv, Centre of learning materials Publ., 112 p. (In Ukrainian).
3. Vygotskiy, L.S. (1999). *Pedagogichna psykholohiya* [Educational Psychology]. Moscow, Pedagogika Press. 536 p. (In Russian).
4. Zymnyaya, I.A. (2003). *Pedagogichna psykholohiya* [Pedagogical psychology]. Moscow, Publishing corporation 'Logos', 384 p. (In Russian).
5. Klimov, E.A. (2004). *Psykholohiya professional'nogo samoopredeleniya* [Psychology of professional self-determination]. Moscow, Akademiya Publ., 304 p. (In Russian).
6. Klychnikova, Z.I. (1983). *Psihologicheskije osobennosti obucheniya chteniyu na inostrannom iazyke* [Psychological characteristics of learning to read in a foreign language]. Moscow, Prosveshchenie Publ., 207 p. (In Russian).
7. Kon, I.S. (1989). *Psykholohiya ranney iunosti* [Psychology of early adolescence]. Moscow, Prosveshchenie Publ., 376 s. (In Russian).
8. Nikolaieva, S.Y. (2010). *Tsili navchannya inozemnykh mov v aspekti kompetentnisnogo pidkhotu* [Objectives of teaching foreign languages in terms of competence approach]. *Inozemni movy* [Foreign languages], No 2, p. 11-17. (In Ukrainian).
9. Osipova, A.A. (2002). *Obshchaya psikhokorrektiya* [General psychocorrection]. Moscow, Sfera Publ., 510 p. (In Russian).
10. Smirnov, S.D. (1985). *Psykholohiya obraza: problema aktivnosti psikhicheskogo otrazheniya* [Image psychology: the problem of mental reflection activity]. Moscow, Moscow University Press, 228 p. (In Russian).

В статье рассмотрены возрастные особенности студентов университетов. Определены психологические условия формирования немецкоязычной компетентности в чтении в период ранней юности. Определены условия эффективного обучения немецкоязычному профессионально ориентированному чтению с учетом возрастных особенностей студентов.

Ключевые слова: студенческий возраст, юность, психолого-возрастные особенности, психические функции, профессиональная деятельность.

The article deals with age peculiarities of university students. The psychological basics of German language proficiency formation in reading at the youth age are defined. The conditions of successful teaching professionally oriented German reading with considering students' age peculiarities are determined.

Key words: students' age, youth, psychological and age peculiarities, psychical functions, professional activities.

Одержано 28.01.2016.